

Steven Lee Myers: Nový car: Vzestup a vláda Vladimira Putina.

1. vydání. Praha: Argo, 2016, 497 stran, ISBN 978-80-257-1752-3.

Nakladatelství Argo, které na českém trhu působí již pětadvacátým rokem, je známé a oceňované pro své kvalitní publikace – původní i překladové. Dávno nejde jen o světovou či českou beletrii, ale stále se rozšiřuje nabídka publikací o současných politických tématech. Mezi ně bychom mohli zařadit loňskou novinku *Nový car*. Recenze knihy sepsaná pro *The New York Times*, která je citována na obálce českého vydání knihy, uvádí, že jde o zasvěcený a detailní životopis. Není to jen výkřik lákající čtenáře a promyšlená mediální strategie, jak prodat co nejvíce výtisků této knihy? Její autor je přece jen investigativním novinářem, který nepíše pro nikoho jiného než právě pro *The New York Times*.

Steven Lee Myers má za sebou bohatou novinářskou kariéru. Pro svůj knižní počín si ovšem nevybral zázitky z dob, kdy pracoval jako korespondent během války v Iráku, ale vychází ze svých bohatých zkušeností ze sedmiletého působení v Rusku, kde více než sedm let pracoval jako zahraniční dopisovatel. Dlouholeté setkávání s Putinovým režimem podpořilo jeho zájem o zahraniční a bezpečnostní témata a také přineslo větší zájem o Putina a jeho osobnost.

Můžeme se ptát, k čemu nám taková kniha je. Putin je mocný muž, jeden z nejmocnějších politiků na světě. Jeho osobnost a životní příběh zajímají spoustu lidí. Není tak divu, že láká nejednoho ostříleného spisovatele, novináře i nezkušeného pisálka. Stačí se podívat do katalogu Národní knihovny ČR a najdeme hned několik publikací, které se tváří jako biografie tohoto muže či se týkají alespoň části jeho života. K čemu tedy potřebujeme další? V čem je životopis zpracovaný Stevenem Lee Myersem jiný než ostatní knihy? Sám Myers po vydání českého překladu knihy v rozhovoru během návštěvy České republiky přiznal, že jeho cílem je Putina pochopit. Nešvarem mnoha životopisů bývá, že autoři sklouznou k tomu, že dávají najevo své sympatie či antipatie k dané osobě, přičemž bývá jasně patrné, jaké jsou jejich dojmy a názory na jednotlivé životní události, chování a osobnost popisované osoby. Ne tak v Myersově případě. Ukazuje se, že jde o zkušeného novináře, který umí dát osobní pohnutky stranou a nechat si své názory pro sebe, když je to žádoucí. Putina a jeho činy popisuje čistě na základě faktů, snaží se čtenáři zprostředkovat různé perspektivy (Putinových příznivců i odpůrců) a ponechat na jeho úsudku, s kterou ze skupin se sám ztotožní. Putin je totiž jednoznačně osobou, která lidi rozděluje na ty, kteří ho milují a kteří ho nenávidí. Na které straně je Myers, nevíme.

Právě autorova snaha o nestrannost a poskytnutí co nejvíce faktů ze života a vlády Vladimira Putina lze považovat za jeden z největších přínosů knihy. Životopis zůstává politicky korektní, není prolnut autorovými komentáři k událostem ani emocemi, nepodbízí se ani není plytký. Stephen Lee Myers nejde po povrchu, naopak proniká do hloubky a nabízí vskutku detailní a zasvěcený životopis, jak tvrdí citát na šedo-žluté obálce. Kniha tohoto amerického autora nabízí ucelený obrázek muže, který je posledních pár let synonymem Ruska. Chcete-li pochopit Rusko, musíte pochopit Putina a naopak. Tato kniha se snaží poskytnout vám komplexní data a fakta, aby pochopení bylo co nejhlubší.

Ač Američan, autor má oproti většině jiných Putinových životopisců velkou výhodu – Putina i velkou část lidí, o nichž v knize píše, měl možnost potkat osobně. Nepíše o někom, koho zná jen z doslechu. Vzhledem k dlouholetému působení v Rusku navíc mnoho důležitých událostí osobně zažil, byl u nich a referoval o nich. Kniha tak není jen Putinovým životopisem, ale také pohledem na moderní dějiny Ruska. Zachycuje pád komunismu, rozpad Sovětského svazu a následný chaos, vnitropolitické konflikty, šarvátky a Putinovu roli ve všech klíčových momentech novodobé historie země.

Politický vzestup a vláda, jak napovídá podtitul knihy, jsou skutečně ústředním motivem prostupujícím celou publikací. Do osobní roviny Putinova života se autor pouští velmi zřídkka a veškeré spekulace a pomluvy, které nemá podložené, zmiňuje pouze letmo s důrazem na informaci, že nejde o potvrzenou věc. Milovníci pikantních příběhů a spíše beletristicky pojatých životopisů tak mohou být značně zklamáni. Myersův životopis pro ně může být nudným, nezáživným čtením, postrádajícím zajímavosti osobního ražení. Avšak ti, kteří chtějí porozumět tomu, jak Putin vládne, jak funguje dnešní Rusko a co stojí za Putinovým úspěchem, mohou být nadšeni. Kniha tak není určena široké veřejnosti, která by mohla toužit po zákulisních drbech. Pro čtenáře z odborného prostředí – především politiky a historiky se zaměřením na nedemokratické režimy, personalizované režimy či Rusko a východní Evropu – se kniha naopak může stát neocenitelným zdrojem informací v jejich výzkumu a vědecké práci. Pozornost je třeba věnovat také propracovanému poznámkovému aparátu, v němž každý, koho téma zajímá po odborné stránce, najde odkazy na další zajímavé publikace a zdroje i několik pozoruhodných Myersových postřehů.

Přes nesporné přednosti má kniha jeden zásadní nedostatek. Jakkoliv se autor snaží jít do detailu a přinášet zasvěcené informace, pořád zůstává velká část informací zahalena rouškou tajemství. Největší slabinou je tak paradoxně sám námět knihy. Vladimír Putin je muž s auroou tajemna a mnohé informace zůstávají skryty i investigativním novinářům jako Lee Myers. Řada otázek, které nás pálí, tak zůstává nezodpovězena. Nicméně nedá se předpokládat, že by někdo v nejbližší době potřebná fakta odtajnil. I přes tento velký deficit lze hovořit o vynikající knize, která obsáhle a nepředpojatě popisuje Putina a novodobé Rusko.

Struktura knihy nijak nepřekvapí. Autor postupuje chronologicky, tedy sleduje životní události v životě Vladimíra Vladimiroviče Putina od jeho narození až po rok 2015. Konec knihy v nedávné historii ji činí velmi aktuální. Pokrývá události, které stále nejsou úplně ukončené a na mezinárodní scéně jsou živé. Kniha je rozdělena do pětadvaceti kapitol, spojených do celkem pěti tematických částí rozdělených různými výraznými milníky Putinova života. Toto členění usnadňuje orientaci v Putinově životním příběhu tím, že jasně vymezuje důležité změny, které měly zásadní dopad na směřování Ruska.

První díl pokrývá stručně ve čtyřech kapitolách nejdlejší časové období. Začíná uprostřed druhé světové války, která se do života Putinových a dalších milionů Rusů navzdory otiskla. Sám Putin se narodil až několik let poté, ale o dobách hrdinství poslouchal jako malý často. Myers při stručném líčení Putinova dětství odkazuje na vzpomínky samotného Putina, jakkoliv uznává, že může mnohdy jít o zkreslení či chvástání lidí, kteří mu v té době byli blízcí. Vladimír byl zázrak, v který jeho rodiče pocházející z velmi nuzných poměrů už téměř nedoufali. Není divu, že se křehký chlapec těšil ochranné výchově, což z něj vychovalo rozmazleného a vznětlivého mládence. Zkrotit ho podle Myerse dokázala až bojová umění, která se stala jeho vášní a pomohla mu najít kázeň. Kromě sportu se brzy nadchnul ještě pro jednu věc: špionážní příběh *Štít a meč*, který ho přivedl na dětský sen – stát se rozvědčíkem (s. 23). Kniha Vadima Koževnikova vydaná v roce 1965 a jí inspirovaný televizní seriál z roku 1968 Putinovu budoucí kariéru velmi ovlivnily.

Putin si po letech nakonec částečně splnil svůj sen – vstoupil do KGB. Tajným agentem se ale nikdy nestal. I přesto se mu podařilo propracovat z obyčejného kancelářského postu až na pozici v elitních složkách. Působení v KGB bylo klíčové pro další životní události, neboť právě zde, jak poukazuje autor knihy, si Putin vytvořil svůj okruh věrných přátel, kteří ho budou doprovázet i v budoucnosti. Dlouhé působení na různých postech v Rusku nakonec vystřídalo vysněné zahraniční angažmá ve východním Německu – i když ne příliš lukrativní a ne na pozici tajného agenta. Návrat do Ruska po pádu železné opony mohl být koncem Putinovy kariéry u KGB, ale objevila se nová příležitost – Putin se dostal do týmu nového starosty Leningradu Sobčaka a stál u zrodu demokracie. „*Putin pracoval jak pro starý režim, tak pro ty, kdo ho svrhnou,*“ upozorňuje Myers na dvojakou

roli Putina v přechodu k demokratickému režimu (s. 61). Skutečný zlom nastal až v době srpnového puče. Tehdy si Putin musel jasně vybrat stranu – podal v KGB rezignaci a ocitl se na vítězné straně.

Druhá část knihy popisuje Putinův postupný vzestup z pozice člověka spolupracujícího se Sobčakem, druhým nejmocnějším politikem v zemi (s. 74), přes pozice v kremelském paláci až po chvíli, kdy se z neznámého státního úředníka stal Jelcinovým následníkem pomyslného trůnu. Myers poukazuje na Putinovu nejasnou roli v korupčních skandálech Sobčakovy vlády a praní špinavých peněz. O jeho zapojení se spekulovalo, ale neexistovaly žádné důkazy. Na Putinovi nebylo vidět, že by si nějak přišel k penězům. Vedl skromný život v prostém domově. Pád Sobčakovy vlády nad Petrohradem se sice zpočátku zdál koncem i pro Putina, ale osud mu hrál do karet. Autor popisuje Putinův přesun do služeb Kremli, kde si ho všiml Boris Jelcin. Ten si cenil Putinovy nekorumpovatelnosti a loajality, pro které byl ochoten riskovat i vlastní postavení. Díky svým schopnostem dle Myerse Putin stoupal strmě vzhůru, ačkoliv se Putinova pozice několikrát ocitla na vratké látce. Být politickým vůdcem nebylo dle autora nikdy Putinovou osobní ambicí (s. 141). Když si ho Jelcin vybral za svého následníka a pověřil ho funkcí premiéra, projevil tím důvěru, kterou Vladimír nemohl zklamat. Putin se dostával do povědomí veřejnosti stále více během války v Čečensku (s. 141–142). Jelcinova demise na přelomu tisíciletí představovala nový zlom a otevřela mu dveře do prezidentské kanceláře. Stal se zastupujícím prezidentem, aniž by ho do jakékoliv funkce někdo kdy demokraticky zvolil.

Třetí díl knihy spojuje osm kapitol věnujících se Putinově první osmileté prezidentské etapě. Jeho kampaň byla velmi apolitická a vytvářela obraz muže stojícího nad politikou. Jako zastupující prezident nemusel nic slibovat, konal a hlavní soupeři postupně odpadli. Myers popisuje, jak velmi záhy Putin pochopil sílu sdělovacích prostředků a začal je využívat ve svůj prospěch (s. 184). Personalizace moci, videokracie, liberalizační reformy, ekonomický růst, sblížování se Západem a boj proti oligarchii byly podle autora hlavní znaky počátku Putinovy vlády. Poukazuje také na využívání historie a symbolů pro potřeby nového prezidenta. Rusko ovládla „řízená demokracie“ (s. 222). Putinovo první funkční období však nebylo jen obdobím líbánek. Musel se potýkat se spoustou problémů, jako byl čečenský útok na divadlo Na Dubrovce, další radikalizace čečenského hnutí za nezávislost nebo střet s Michaiilem Chodorkovským.

Putinovo znovuzvolení v roce 2004 bylo opředeno stížnostmi na volební podvody včetně hlasů neexistujících voličů či pochybných praktik při sčítání. Brzy ale Putina potrápila jiná událost – útok v Beslanu. Tato událost vedla dle Myerse k přitvrzení a obrácení směru jeho politiky. „*Navrhované změny šokovaly všechny, kdo věřili, že země navzdory Putinovým autoritářským pohnutkám pomalu, byť klopýtavě spěje k demokracii*“ (s. 235). Putin likvidoval Jelcinovo dědictví a soustředil ve svých rukou větší moc. Největším zlem se v jeho očích stala vůle lidu, což se potvrdilo při dalších událostech – oranžové revoluci na Ukrajině. Ukrajinské dění se stalo přelomovým bodem. Putinovy další kroky vedly k přitvrzování domácího režimu – odsouzení Chodorkovského a likvidace Jukosu měly být varováním pro ostatní. Hranice mezi státní a podnikatelskou sférou začaly být bořeny a původní liberalizace trhu vzala zasně, jak rozsáhle rozebírá Myers. Nejen nad ekonomikou převzal Kreml větší kontrolu. Omezována začala být i politická svoboda. V Putinově druhém prezidentském období za nejasných okolností zemřeli Alexandr Litviněnko, Anna Politkovská a mnozí další. Putin se z obou případů snažil obvinít nepřátele Ruska a Myers ukazuje, že na základě dostupných informací nelze jednoznačně říci, že neměl pravdu (s. 279). Dle očekávání utrpěly také původně celkem dobré vztahy se Západem, k čemuž ještě Putin podle Myerse přispěl svou kritikou americké hegemonie (s. 284–286).

Kromě utužování moci a potýkání s problémy v domácí i zahraniční politice stála před Putinem ještě jedna výzva – najít svého následníka. Putinovým odchodem z prezidentské funkce se začíná další díl knihy a také další kapitola jeho života – Medveděvovo regentství. Ačkoliv se nový prezident snažil vystoupit ze stínu svého předchůdce a představoval

v Kremlu svěží liberalizační element, nepovedlo se mu to. Za všemi zásadními rozhodnutími stál Putin, Medveděv se nedokázal vzepřít. Definitivní konec demokratických nadějí vkládaných do Medveděva znamenala změna ústavy, která otevírala dveře do Krem-lu znovu Putinovi. Ačkoliv navenek vypadal tandem silně, za oponou zuřil mocenský boj a vztah Medveděv–Putin se neustále zhoršoval, což však podle Myerse vyplynulo na povrch jen výjimečně. Zatímco Medveděv se potýkal s vážnými problémy v zahraniční politice, Putin se na premiérském postu upnul k jednomu zásadnímu cíli: přípravě olympijských her. Jeho posedlostí olympiádou jakožto obrazem velikosti Ruska se Myers zabývá hned na několika místech svého díla. Původní Putinův pragmatismus se začal vytrácet.

Pátá, poslední část knihy se zaměřuje na Putina a Rusko po jeho návratu do prezidentského křesla. Putinovo znovuzvolení vyvolalo protesty na mnoha stranách. Režim na protesty reagoval tlakem na opozici a tvrdými zásahy proti kritikům. Putin rozdělil národ, už nebyl prezidentem všech, ale jen své putinovské většiny. Hodnotit tuto stále otevřenou kapitolu Putinovy vlády by bylo předčasné. Obzvláště nad závěrečnou částí vystává otázka, proč byla kniha napsána zrovna v danou dobu (v originále rok 2015). Putin stále vládne, neobjevil se ani žádný viditelný milník, volby budou až v roce 2018. Spoustu problémů jako situace na Ukrajině či v Sýrii zůstává stále nedořešených. Osud Ruska je propojen s osudem Putinovým. Ten stvořil zbrusu nové, svébytné Rusko, kombinující prvky komunistické i carské minulosti.

Někomu by mohlo vadit, že v knize chybí shrnutí, k čemu autor došel, když se snažil pochopit Putinovu osobu. Lze vůbec udělat závěr a pochopit Putina, když je stále mnoho informací skryto? I když autor přichází s množstvím detailů, otázka, kdo vlastně Vladimir Putin je, zůstává i po dočtení knihy nezodpovězena. Jakou roli hrál Putin v určitých momentech, za kým stál a co ho motivovalo k podpoře vybraných lidí a postojů? Můžeme si utvořit dojmy a názor, ale pravdu neznáme. Závěr Putinova příběhu jako takového ještě stále nebyl sepsán, budoucnost je ve hvězdách. Otevřený konec je proto zcela namístě.

Michaela Ducháčková